

SLOVENIA: FROM YUGOSLAVIA TO THE EUROPEAN UNION,
ur. Mojmir Mrak, Matija Rojec i Carlos Silva-Jauregui, 2004, The World
Bank, Washington DC, 446 str.

Prikaz*

Zlobnici kažu da su Hrvati poznati po zagorskim kobasicama i hrvatskom jalu. Ne vjerujemo u te tvrdnje, iako nas gotovo sigurno mora *smetati* čistoća slovenskih ulica, pospremljenost okućnica te, općenito, radišnost i organiziranost sjeverozapadnih susjeda. Naravno, bilo nam je drago kada je Slovenija postala punopravna članica EU-a, ali u dubini duše ipak smo se malo grizli što i mi nismo u tom odabranom društvu. U skladu s dobrosusjedskim odnosima, stvarno treba pohvaliti i istaknuti publikaciju *Slovenija: From Yugoslavia to the European Union* (Slovenija: Od Jugoslavije do Europske unije), koju je izdala Svjetska banka. U knjizi od 24 poglavlja pojavio se veći broj uglavnom domaćih autora koji su istražili ekonomske i političke pojave te odrednice novije slovenske povijesti, u vrlo širokom rasponu od monetarne suverenosti, vanjskog duga, ostvarivanja makroekonomske stabilnosti, trgovinske i fiskalne politike, institucionalne izgradnje, i restrukturiranja poduzeća, sve do pitanja tržišta rada i razvoja sustava socijalnog osiguranja. Većina autora neposredno je sudjelovala u procesu slovenske tranzicije, s tim da su neki od njih vodeće osobe slovenske političke i gospodarske scene. Među njima su i slovenski predsjednik, bivši potpredsjednik Vlade, bivši i sadašnji ministri financija, istaknuti profesori i znanstvenici te mnogi drugi stručnjaci, uglavnom poznati i hrvatskim čitateljima.

Slovenski su ekonomski i politički uspjesi u razdoblju od gotovo 15 godina nakon početka procesa postsocijalističke tranzicije svakako izuzetni. Niz pokazatelja upućuje na zaključak da je prema dosegnutom stupnju ekonomskog razvoja Slovenija znatno bliže pojedinim članicama Europske unije poput Portugala ili Grčke nego ostalim bivšim socijalističkim zemljama. To se očituje i prema visini bruto domaćeg proizvoda, kao i po općemu zdravstvenom i obrazovnom stanju stanovništva, ali i iz različitih izvještaja o konkurentnosti zemlje u kojima se ona ocjenjuje kao jedna od najkonkurentnijih tranzicijskih zemalja. Slovenski su uspjesi to čudniji što je Slovenija poznata po svojoj upornosti i *tvrdoglavoj* nesklonosti prihvaćanju bilo kakvih korjenitih liberalizacija, privatizacija ili primjena nekih uvoznih recepata šok terapije. Usprkos navedenome, Sloveni-

* Primljeno (Received): 15.7.2004.
Prihvaćeno (Accepted): 22.9.2004.

ja je jedna od prvih tranzicijskih zemalja koja je već 1993. ostvarila pozitivan ekonomski rast što je od tada zadržan na godišnjoj stopi od približno 4%, uz maksimalno očuvano socijalno tkivo, te nije došlo do znatnijih socijalnih protivljenja i antagonizama prema reformama i približavanju EU-u.

Tri su najvažnija obilježja slovenskog prijelaza iz socijalizma i jugoslavenske zajednice u potpuno tržišno gospodarstvo i punopravno članstvo u EU-u. Prvo, Slovenija je odabrala *postupni* prijelaz s poluplanskoga na tržišno gospodarstvo, koji je, kao drugo, pratio i *prijelaz s regionalnoga na nacionalno gospodarstvo*. Treće, ne smiju se podcijeniti ni *velike političke promjene* vezane za napuštanje bivše zemlje i proglašenje samostalne države te pripreme i ulazak u EU. Pokušat ćemo ukratko navesti obilježja svake od tih pojava.

Slovenski pragmatizam i postupnost bili su načela kojima su se nastojali smanjiti neizbježni socijalni troškovi tranzicije, olakšati razdoblje prihvaćanja krajnje nesigurnih političkih odluka te stvoriti potporu za provođenje zahtjevnih ekonomskih rješenja. Slovenija se za postupni pristup odlučila ponajprije zbog političko-ekonomskih razloga. Jedna od posebnosti slovenskog puta bila je i odluka stare elite koja ne samo da se nije protivila promjenama nego ih je uvelike nastojala provoditi i u predtranzicijskom razdoblju, osiguravajući time i sebi položaj i utjecaj nakon promjena. Razmjerno razvijeno gospodarstvo dopuštalo je postupni pristup, a ne smije se zaboraviti ni skeptičan (ili racionalan) stajalište Slovenaca prema korjenitim gospodarskim promjenama, kao ni tradicionalna spremnost za postizanje konsenzusa pri donošenju važnijih političkih odluka. Konačno, ionako složen gubitak tržišta bivše zemlje, uz prilično nestabilnu domaću političku situaciju u prvim godinama tranzicije i samostalnosti, sigurno je utjecao na protivljenje ili barem nespremnost većine stanovnika za korjenite gospodarske promjene. Slovenija je, usprkos očekivanju zastupnika korjenitih promjena, ostvarila stalan i najmanje promjenjiv gospodarski rast od svih tranzicijskih zemalja novih članica EU-a. Ujedno, nakon provedene stabilizacije u prvoj polovici 1990-ih, takav je gospodarski rast ostvaren bez znatnijih makroekonomskih teškoća i zadržan do danas.

Slovenska postupnost u reformama možda se najbolje uočava u pristupu privatizaciji. Postojale su dvije skupine stručnjaka i političara, s tim da se prva zalagala za decentraliziranu, postupnu i komercijalnu privatizaciju u kojoj bi država imala samo nadzornu ulogu, dok je druga vjerovala u masovnu i brzu privatizaciju pod državnom upravom te oslanjanje na besplatnu podjelu dionica gospodarskih subjekata stanovništvu. Zastupnici decentraliziranog pristupa tvrdili su da se ostavština prethodnoga gospodarskoga i političkog sustava može i mora iskoristiti te da se ne smije zanemariti ni uništiti prijašnja znatna neovisnost tvrtki u donošenju poslovnih odluka. Vjerovali su da Slovenija ima razmjerno dobro gospodarstvo te da može u najvećem dijelu izbjeći nepotrebne trzavice i šokove. To su stajalište podržale lijeve stranke i gotovo svi zaposleni, te ne treba čuditi da su ga nakon određenih rasprava i protivljenja prihvatili i političari.

Drugo važno obilježje proteklog razdoblja jest prijelaz s regionalnoga na nacionalno gospodarstvo. Kada je Slovenija 1991. ostvarila samostalnost, trebala je stvoriti mnoge nove institucije, uključujući i narodnu banku, nacionalnu valutu, carinski sustav i diplomatsku mrežu diljem svijeta. Nadalje, trebalo je stvoriti uvjete za nadoknadu gubit-

ka velikog dijela unutarnjeg tržišta bivše države, riješiti mnoga ekonomska i politička pitanja s državama sljednicama, među kojima se posebno isticalo rješavanje problema vanjskog duga bivše države, odnosno određivanje slovenskog dijela kao preduvjeta za punu integraciju Slovenije u međunarodni financijski sustav i članstvo u međunarodnim organizacijama poput Svjetske banke ili MMF-a. Uspješnije su se tvrtke prilagodile gubitku tržišta i prilično se dobro preusmjerile na nova, ponajviše zapadnoeuropska tržišta, što je zahtijevalo sve više poduzetničkog duha i razvoj konkurentne sposobnosti radi postupnog otvaranja i politike liberalizacije. Ujedno, slovensko se gospodarstvo postupno vraća i na područje bivše zemlje, zasad izvozom svojih proizvoda, a u budućnosti možda i izravnim stranim ulaganjima.

Autori u knjizi kao treće važno obilježje slovenske tranzicije navode ostavštinu bivše zemlje u kojoj su ipak postojala određena obilježja tržišnoga gospodarstva i razmjerno samostalni direktori (*menadžeri*) odgovorni za razvoj tvrtki izloženih prilično snažnoj konkurenciji na tržištu. Ipak je ta ostavština imala i negativnih utjecaja: neodlučnost u provođenju privatizacije tvrtki ili zadržavanje njihova vlasništva u rukama zaposlenih, što je lako moglo ugroziti učinkovitost korporacijskog upravljanja, uvjetovati nesklopnost otpuštanju viška zaposlenih, usmjeravanje dobiti u plaće a ne u ulaganja i dr. Ujedno, u bivšoj su zemlji, kao i u Sloveniji na početku samostalnosti, vladali visoka inflacija, *meka* proračunska ograničenja i bankarski sustav koji nije poslovao na načelima dobrog gospodarstvenika. Slovenija je uspjela ostvariti makroekonomsku stabilnost, suzbiti visoku inflaciju te ostvariti potrebne preduvjete za stalan i održiv gospodarski rast.

Ipak, Slovenija još uvijek ima, u odnosu prema prosjeku EU-a, prilično malen udio gospodarstva u privatnome i, pogotovo, u stranom vlasništvu, prilično nerazvijen sustav korporacijskog upravljanja, djelomične monopole u proizvodnji i distribuciji energije te vjerojatno prevelika socijalna prava stanovništva i stoga velika proračunska izdvajanja za socijalne potrebe u širem smislu, odnosno za rashode za mirovinsko i zdravstveno osiguranje, nezaposlenost i sl. Na primjer, čak i nakon uvođenja strožih uvjeta 1998. godine slovenski je sustav naknade za vrijeme nezaposlenosti po visini naknade i duljini korištenja ostao među najizdašnijim od svih tranzicijskih zemalja. Nadalje, dobro je poznata strogost slovenskoga radnog zakonodavstva. Istina, nedavnim je promjenama ublažena njegova strogost u smislu otpuštanja, otpremnina i otkaznog roka, ali ono je i dalje previše kruto u usporedbi s većinom zemalja EU-a, pa se mogu očekivati njegove daljnje promjene.

Slijedom toga, pred slovenskim gospodarstvom i društvom u cjelini ipak ostaju znatne i nimalo lake reforme. One su uvelike uvjetovane dosadašnjim postupnim pristupom reformama, ali su i normalna obilježja slovenskoga prijelaza u zrelo gospodarstvo i društvo. To se prije svega odnosi na očuvanje makroekonomske stabilnosti i veću otvorenost sektora financija i energetike. Stoga je posebnu pozornost potrebno pridati poboljšanju sustava javnih financija i strukturnim promjenama. Sve to neće biti jednostavno ostvariti jer je zbog ulaska u EU Slovenija već prenijela dio svojih političkih odluka na razinu Unije, a budućim će prihvaćanjem eura izgubiti i monetarnu samostalnost, tako da će se u takvim uvjetima povećati značenje fiskalne politike i odredbi vezanih za politiku i određivanje plaća.

Izazovi strukturnih reformi ponajviše su vezani za potrebu bržeg restrukturiranja gospodarstva i privatizaciju, povećanje učinkovitosti financijskog sektora, uspješnije korporacijsko upravljanje te veću djelotvornost i konkurentnost u pružanju komunalnih usluga. Na razini tvrtki bit će potrebno riješiti pitanje vlasništva, završiti restrukturiranje te radi očuvanja konkurentnosti pojačati tehničko-tehnološki razvoj. Pri promjeni i poboljšanju sustava javnih usluga strateški ciljevi ostaju pouzdana i troškovno učinkovita proizvodnja i distribucija energije, pospješivanje transporta te unapređenje lokalnih komunalnih usluga. Sektor komunalnih usluga potrebno je još više izložiti djelovanju tržišta, povećati konkurentnost, smanjiti troškove i poboljšati djelotvornost regulative te nastaviti dosadašnji trend njegova osuvremenjivanja.

Kako je poznato, Slovenija je zadržala promijenjeni sustav međugeneracijske solidarnosti mirovinskog osiguranja i nije prihvatila kapitalizirani obvezni sustav. Taj je sustav učinkovit u osiguranju materijalnog položaja starijih osoba, ali istodobno i vrlo skup, tako da će vrijeme pokazati koliko je dugoročno financijski održiv. Na sličan je način potrebna sveobuhvatna reforma zdravstvenog osiguranja i zaštite.

Slovenija je, bez sumnje, mnogo napravila u institucionalnom razvoju, ali još treba ukloniti brojne teškoće, prije svega u smislu boljeg poštovanja postojećih zakonskih propisa te smanjivanja takozvanoga *provedbenog jaza*, odnosno nedovoljno učinkovitog djelovanja formalno dobro uređenih i suvremenih institucija. U svemu tome sigurno će se promijeniti i uloga države. Slovenska je reformska postupnost sigurno postigla dobre rezultate, ali bi ona u duljem roku mogla usporiti i/ili otežati potrebno restrukturiranje gospodarstva, njegovo tehničko-tehnološko osuvremenjivanje i pridonijeti narušavanju konkurentne sposobnosti gospodarstva. Slovenska uspješna tranzicija od socijalizma do demokratskog kapitalizma i članstva u EU-u sigurno je model koji uvelike trebaju proučavati i druge europske nacije, a ova zanimljiva i kvalitetna publikacija sigurno će im pritom biti od velike pomoći.

Predrag Bejaković